

Néhány megjegyzés a Honter-féle Nilus-kiadás utóéletéhez. Az egyetlen olyan kézirat, amely Magyarországon, illetve Erdélyben látott először napvilágot eredeti nyelven, Johann Honter műhelyében jelent meg. A kéziratot Honter egy havaseltvi kolostorban találta, képzett filológusként felismerte a szöveg újdonságát, és más, hasonló műfajú szövegekkel együtt maga rendezte sajtó alá. A kis, 40 oldal terjedelmű kötet 1540-ben hagyta el a sajtót: Pseudo-Nilus: *Νειλον Μοναχου κεφαλαια* – Thalasius: *Αββα Θαλασιου εκ της αγάπης και εγκρατείας κεφαλαίων*. Coronae, 1540. Johannes Honterus (RMNy. 40).

A nyomtatvány leírása az RMNy. 40. tételeként néhány apró kiegészítésre, illetve javításra szorult. A nyomtatványt Honter nem Moldvában találta,¹ illetve az őt követő kiadó, Michel Neander nem az ő kiadása alapján dolgozott:² Honter magát a kéziratot juttatta el hozzá. Neander szövegkiadása a latin fordítással együtt:

En lector, librum damus vere aureum, plenaque scholasticum, quo continentur haec: ... id est, Pythagorae carmina aurea, Procyliidae poema admonitorium, Theognidis Megarensis poetae simul gnomologia, Coluthi Lycopolitae Thebaei Helenae raptus, Tryphiodori poetae Aegyptii de Troiae excidio. Omnia graecolatina, conversa simul et exposita a Michaele Neandro Soraviense. Basileae, per Ioannem Oporinum (1559) (Wolfenbüttel, HAB: A: 8.3 Poet)

Az egyes szövegek (több, mint a címlapról kiderül) új oldalszámozással követik egymást. Az összefoglaló címlapon nem, de a kiadói kolligátumban szerepel Nilus is, külön címlappal: *Νειλον Επισκοπου και Μαρτυρος Κεφαλαια, η Παραίνεσεις, Nili Episcopi et Martyris capita, seu praeceptiones de Vita pie, Christiane ac honeste exigenda, Graecolatine a Michaele Neandro Soraviense conversae et expositae.* Basileae, per Ioannem Oporinum. Ennek a kis füzetnek (47 oldal) az ajánlása „senatoribus Hilperhausensibus in Francia” (Hilperhausen, Francken, ma: Hessen) szól; Neander hasznosnak látja Nilus szentenciáit az ifjúság épülésére. Megírja a kézirat történetét is:

„Caeterum eum autorem reperit aliquando in bibliotheca quadam vetustissima, apud barbaros plane homines, in Vualachia (quae regio est vicina Transsylvaniae) Ioannes Honterus Coronensis, vir doctissimus et de literis in patria sua Transsylvania optime meritis, linguarum ac totius antiquitatis studiosissimus, dum eius regionis et vicinae Moldaviae bibliothecas excutit. Plura autem proculdubio reperturus, et cum studiosis communicaturus fuerat, si eum virum, quemadmodum etiam Vuagnerum, utrumque doctissimum et linguarum cognitione eximium, et Transsylvaniae suae lumina clarissima, fata minus aequa ei terrae, et publicae etiam utilitati non invidissent.

Porro eum autorem (quem Hontero, ut diximus, debemus, qui primus eum ex tenebris in lucem eduxit, ubi cum blattis, tineisque, situ et aliis huiusmodi bonorum librorum pestibus delitescens, diu bellum gesserat) cum amici eum e Transsylvania ad nos misissent, ut publici eum usus faceremus, ex graeco in latinum convertimus, Graeca quoque, quae corrupta erant, seu correximus, seu etiam de nostra sententia, quid legendum putaremus, adolescentes certiores fecimus, ac denique totum libellum graece et latine eregione descriptum, brevi expositione exposuimus. Eam nostram operam non modo gratam, sed etiam utilem futuram speramus, bonis adolescentibus.”

¹ Ezt a kis félreértést már Gernot Nussbächer helyreigazította 1973-ban: *Honterusausgabe: Die Nilus-Ausgabe*. Karpaterunrschau, 1973. Nr. 46. (16. November); ugyanez megjelent: NUSSBÄCHER, Gernot: *Beiträge zur Honterus-Forschung*. I. Band: 1966–1989. Kronstadt, 2003. Aldus Verlag, 40–41. A szerző itt megemlíti, hogy a brassói példány mellett Jaşiban, a Városi Könyvtárban talált egy példányt.

² Ahogy Szabó Károly a nyomtatvány leírásakor állította (RMK. II. 23.), s ezt az RMNy. 40. sem javította.

Külön érdekes hangsúlyozni a következőket: „Porro eum autorem... cum amici eum e Transsylvania ad nos misissent... Graeca quoque, quae corrupta erant... quid legendum putaremus.” Honter Valentin Wagnerrel is megbeszélte a dolgot, ezután küldték el a kéziratot Neandernek, aki nem említi azt sem, hogy Honter Brassóban netán kiadta a megtalált kéziratot. Holott az valószínűtlen, hogy a saját munkáját ne küldte volna el a kézirattal együtt.

A szövegegyüttes másodszer 1569-ben, Johannes Jacobus Grynaeus gondozásában jelent meg: *Monumenta S. Patrum Orthodoxographia, hoc est theologiae sacrosanctae ac syncerioris fidei doctores... auctores partim Graeci, partim Latini...* Basileae, 1569. Officina Henricpetriana (Wolfenbüttel, HAB: A: 317.7 Theol. 2°.) pp. 169–180: „Nili Episcopi et Martyris capita seu praeceptiones sentenciosae a Michaeli Neandro conversae.” Grynaeus az előszóban csak rövid Nilus-életrajzt közöl, Johann Honter szerepét pedig a szöveg megtalálásában sehol sem említi a kötetben.

Közel egy évtized múlva, 1577-ben Lipcsében újra megjelent Neander szöveggyűjteménye – *Opus aureum et scholasticum... Edita omnia studio et cura Michaelis Neandri...* Lipsiae, 1577. Johann Steimann (Wolfenbüttel, HAB: A: 3.3. Poet.) –, amelynek második része Nilus szövegeivel kezdődik: „Aurei operis pars altera. Νειλου Επισκοπου και Μαρτυρος Κεφάλαια, η Παραινέσεις. Nili Epsicopi et Martyris capita, seu praeceptiones de Vita pie, Christiane ac honeste exigenda, Graecolatine a Michaeli Neandro Soraviense conversae et expositae.” Neander 1558-ban írt ajánlását szó szerint újraközli a kiadó, így ebben újra olvashatjuk a már idézett történetet Honter szerepének leírásával.

Az 1614-es hamburgi kiadás: *ΧΡΥΣΑ ΝΕΛΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΟΣ ΠΑΡΑΝΕΙΤΙΚΑ. Aurea Nili Epsicopi Martyris Paraenetica. Interprete M. Nicolao Glasero.* Hamburgi, 1614. Paulus Langius (Wolfenbüttel, HAB: A: 517.3 Quod. [5]) Előszava megerősít bennünket abban a hitünkben, amelyet az 1559-es bázeli kiadás kapcsán elmondunk. Nicolas Glaser ugyanis expressis verbis kimondja, hogy Honter felfedezte a kéziratot, azt elküldte Neandernek, aki emendálta, és először a történelemben nyomtatásban kiadta: „Constat vero eum in vetustissima quadam Bibliotheca in Walachia, Transsylvaniae finitima, a doctissimo viro Johanne Hontero Coroniensi inventum, et ad Clarissimum Michaeli Neandrum, de antiquitatis studiis optime meritum, ut in lucem prodiret, missum fuisse: a quo emendatus, integritati et nitori restitutus, primumque cum aliis editus fuit opusculis.” Az ezt követő kiadások azonban Honterről már nem emlékeznek meg; maga Migne³ is Neandert említi első kiadóként, így a világ klasszika-filológiai műhelyei ezt a kiadást ismerik editio princepsnek.

MONOK ISTVÁN

³ MIGNE, Jacques Paul: *Patrologiae cursus completus...* Series Graeca prior. Tom. LXXIX. S. Nilus Hyperechius. Paris, 1865. hh. 1250–1263: *S. Nili Capita paraenetica*. A kiadástörténetben Honter nem szerepel. Vö.: Uo. hh. 15–18.